

Відгук

офіційного опонента на дисертацію Дідуха Тараса Григоровича «СТАНОВИЩЕ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ТА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКОВ В УРСР У 1953–1964 РР. (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ, ДРОГОБИЦЬКОЇ, СТАНІСЛАВСЬКОЇ І ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ)», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Складовою частиною державного терору в радянській Україні стало навмисне переслідування релігії та насадження атеїзму. Прагнучи утвердити своє тоталітарне панування, комуністичний режим не міг терпіти існування структур, які представляли інші, гуманістичні вартості. Боротьба з релігією стала державною ідеологією, задля утвердження якої не шкодували зусиль, не добирали засобів. Існування тих релігійних спільнот, які вціліли та формально були дозволені атеїстичним режимом, на багато десятиліть обмежилось до вузької, приватної сфери, якщо про таку взагалі можна говорити в системі всезагального ідеологічного контролю й індоктринації.

Переформатування політики Кремля в релігійній сфері в роки Другої світової війни лише для непосвячених могло здаватися кроком до порозуміння з великими конфесіями. Насправді, за декларативними іміджевими акціями, покликаними створити у світовій громадськості уявлення про демократичні зрушення в СРСР, рельєфно проступала неухильна лінія на тотальне придушення будь-яких проявів опозиційності й формування нової конфесійної карти, конфігурацію якої визначало домінуюче місце Російської Православної Церкви, якій більшовицьке керівництво відводило роль одного з інструментів політики в релігійній сфері, провідника свого курсу й джерела інформації про настрої в середовищі духовенства і парафіян.

Зловісний план правлячої верхівки включав ліквідацію Греко-Католицької Церкви, незаперечний авторитет та специфічна місія якої не давали Сталіну жодного шансу перетворити її на слухняну маріонетку. Від Львівського «собору» 1946 р. і до виходу Церкви з підпілля у 1989 р. УГКЦ у Радянському Союзі офіційно не існувало. Протягом цього періоду вона

залишалася найбільшою у світі забороненою конфесією. Не зважаючи на заборону легального існування в СРСР УГКЦ не була повністю знищена й зуміла зберегти свою конфесійну ідентичність, постійно ставлячи перед радянською владою питання легалізації. Римо-Католицька Церква хоч і була дозволена, однак також зазнавала адміністративного тиску з боку комуністичної влади, що призвело до закриття костелів і зняття з реєстрації релігійних громад.

Відносна лібералізація суспільного життя після приходу до влади М. Хрущова не поширювалася на релігійну сферу, а навпаки, вилилася в посилення атеїстичної пропаганди, скорочення мережі храмів (у тому числі нещодавно «оправославлених»), підлаштування для репресивних завдань цивільного й кримінального законодавства, приховані й відверті утиски прав вірян.

Тому намір Т. Дідуха присвятити своє дослідження вивченню становища РКЦ та ГКЦ в УРСР у 1953–1964 рр. на прикладі західних областей є об'єктивно вмотивованим і науково виправданим. Загалом дисертант успішно заповнив цю лакуну в наших знаннях.

Дисертація виконана в рамках теми науково-дослідної роботи кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Релігія і Церква в Україні у контексті світових і суспільних трансформацій» (номер державної реєстрації 0117U002181) та кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук «Актуальні проблеми історії, культури, освіти, науки і техніки України» (номер державної реєстрації 0117U009915).

Об'єктом дослідження виступають суспільно-політичні процеси в УРСР у 1953–1964 рр., а предметом – особливості діяльності РКЦ і ГКЦ в УРСР (на прикладі Львівської, Дрогобицької, Станіславської і Тернопільської областей) у досліджуваний період. Одержані результати є обґрунтованими і містять елементи наукової новизни. Не викликає заперечення те, що автору на основі дослідження широкого кола історичних джерел вдалося відтворити партійно-

державну політику щодо РКЦ та ГКЦ в УРСР. На нашу думку, дисертантом досягнуто суттєвих наукових результатів, які в сукупності розв'язують поставлене наукове завдання, зокрема, з'ясовано особливості співпраці ієрархів Дрогобицько–Самбірської єпархії РПЦ Михайла Мельника (25 лютого 1946 р. – 9 жовтня 1955 р.), Антонія Пельвецького (19 жовтня 1955 р. – 27 вересня 1956 р.), Григорія Закаляка (27 вересня 1956 р. – 21 травня 1959 р.) з обласними уповноваженими РСРПЦ у процесі опрацювання «возз'єднаних» громад та духовенства. Запропоновано авторську періодизацію партійно-державної політики щодо римо-католицьких і греко-католицьких громад у період лібералізації (1953–1958 рр.).

На жаль, у вступі відсутні відомості про практичне значення отриманих результатів дослідження.

Робота складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел (345 позицій), додатків (9 позицій).

У першому розділі «Історіографічні, джерелознавчі та теоретико-методологічні засади дослідження» дисертант характеризує праці радянських авторів; дослідження представників української діаспори; роботи закордонних учених; праці сучасних українських дослідників. Це дає підстави стверджувати наявність достатньої компетенції автора щодо проблематики, покладеної в основу дослідження. Водночас поза його увагою залишилася праця Катерини Будз «УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА У ГАЛИЧИНІ (1946–1968 рр.): СТРАТЕГІЇ ВИЖИВАННЯ ТА ОПОРУ У ПІДПІЛЛІ» (Київ, 2016). У ній докладно розглянуто діяльність «невозз'єднаних» греко-католицьких громад, а також мотиви та стратегії повсякденного спротиву галицьких вірян.

Кандидатська дисертація оснований на джерельній базі, що представлена неопублікованими документами з ЦДАВО України, ЦДАГО України, фондів обласних державних архівів: Львівської (Р. 1332 «Фонд уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР у Львівській області», П. 3 і П. 5001 «Фонд Львівський обласний комітет Компартії України»); Івано-Франківської

(Р. 388, Р. 389 і Р. 584 «Фонд уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР у Івано-Франківській (Станіславській) області»); Тернопільської (Р. 3239 і Р. 3240 «Фонд уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР у Тернопільській області», П. 1 і П. 3 «Фонд Тернопільський обласний комітет Компартії України») областей. На жаль, автору не вдалося попрацювати в ГДА СБУ, де зберігаються архівно-слідчі справи на репресоване духовенство. Загалом джерельна база є достатньою для об'єктивного висвітлення теми й виведення обґрунтованих висновків.

Другий розділ присвячений реалізації політики радянської влади в релігійній сфері, перешкоджанню органами радянської влади діяльності РКЦ й активізації підпільної діяльності ГКЦ. Причиною переслідування Католицьких Церков у Західній Україні, на думку автора, була підтримка національної самоідентифікації українців і поляків, які протистояли політиці радянзації й русифікації громадян на нових приєднаних територіях. Певна лібералізація суспільно-політичного життя сприяли активізації діяльності греко-католиків, однак це призвело до посилення антагонізму між «возз'єднаним» і підпільним духовенством.

Особливості антирелігійної політики радянської влади щодо РКЦ і ГКЦ упродовж 1958–1964 рр. розкриваються у третьому розділі. Результатом антирелігійних заходів радянської влади стало значне зменшення кількості діючих римо-католицьких громад і священників. Варто погодитися з думкою Т. Дідуха, що посилення репресій призвело до зменшення релігійної активності греко-католиків у боротьбі за офіційне відновлення та легалізацію ГКЦ. Однак навіть найжорсткіші заходи з боку атеїстичної влади не змогли примусити їх відмовитися від своїх релігійних переконань, вплив підпільної УГКЦ на території Західної України залишався значним. Варто також відзначити надзвичайно інформативні додатки у вигляді таблиць і карт, що ілюструють конфесійну мережу, а також чисельність католицького духовенства та громад.

Висновки, зроблені у дисертації, об'єктивні, аргументовані, а результати дослідження належним чином апробовані. Автор опублікував 11 статей у

наукових фахових виданнях, що входять до переліку МОН України, 1 в іноземному виданні, з них 5 статей у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних, які належним чином передають основні висновки дисертаційної роботи. Автореферат дисертації цілком розкриває винесені на захист основні положення та наукові висновки, а його зміст відповідає основним структурним і змістовим компонентам дослідження.

Водночас є деякі зауваження та побажання до дисертаційної роботи.

1. У вступі при формулюванні наукової новизни отриманих результатів дослідження варто було чіткіше представити основні наукові положення, які виносяться на захист. Не слід формулювати мету роботи як «аналіз...», оскільки це вказує на засіб досягнення мети, а не на саму мету.
2. Трапляються помилки в написанні імен і прізвищ церковних діячів, зокрема польського кардинала Стефана Вишинського (с.201). Варто дотримуватися написання імен церковних ієрархів за прийнятими правилами, оскільки при згадуванні не вживаються ініціали за прикладом нецерковних осіб (див., наприклад, с.93: П. Панкратій, А. Пельвецький, М. Мельник, або с.175 Г. Палладій). Богдан Боцюрків (1925–1998) був канадським істориком українського походження, а не сучасним українським, як стверджує автор на с. 38, тому його праці належать до другої групи представників української діаспори.
3. При характеристиці джерельної бази роботи варто було б керуватися типолого-видовою класифікацією історичних джерел, а також вказати, які саме документи були введені здобувачем до наукового обігу.
4. Не зовсім коректною виглядає назва третього розділу дисертації, оскільки, як відомо, римо-католики і греко-католики належать до однієї католицької конфесії, а не двох, як зокрема, стверджується у висновках (с. 263).
5. Дисертація тільки виграла б, якби загальний список використаних джерел був сформований в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або

заголовків і поділений на традиційні в історичних працях рубрики: джерела та література.

6. Здобувачу загалом притаманний аналітичний виклад матеріалу, проте в окремих випадках він захоплюється описовістю; подекуди роботі бракує порівняльного аналізу процесів, які відбувалися в середовищі греко- і римо-католиків.

Загалом рецензована дисертація Т. Дідуха є самостійним дослідженням, написана на належному науковому рівні, містить елементи наукової новизни, відповідає завданням сучасної історичної науки, вимогам МОН України. Це завершена праця, в якій отримані нові науково обгрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, а Т. Дідух заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент,
доктор історичних наук,
доцент кафедри історії
ім. проф. М. П. Ковальського
Національного університету
«Острозька академія»

А. І. Смирнов

Лідис Смирнов
підтверджую

прох. [Signature] Лешенюк О.А.

